

Monoteizam Staroga zavjeta u prvoj priči: od Abrahama preko Egipta do Kanaana

*Jahve, Bog Abrahama, Izaka i Jakova u pobožnosti Šatora sastanka
i Salomonovog hrama*

Uvodno razmatranje

Kršćanski nauk o Trojednom Bogu zasniva se na judeo-kršćanskim izvorima Staroga i Novoga zavjeta, i to ne samo na odabranim redcima i ulomcima koje obično navodimo, već na cjelokupnoj biblijskoj objavi koju jednostavno možemo svesti na tri povijesne "priče" (ili, kako ih neki zovu, tri biblijska meganarativa) koje nalazimo unutar sveobuhvatne povijesti spasenja prikazane od Edena do Edena, od idealno stvorene Zemlje do idealno obnovljene Zemlje. Tri su velike biblijske priče: (1) od Abrahama preko Egipta do Kanaana, u kojoj se objavljuje Jahve, Bog Abrahama, Izaka i Jakova; (2) od Babilona do Mesije, u kojoj Isus ispunjava sve nade uspostavljanjem Božjeg kraljevstva; i (3) od osnivanja Crkve do obnovljene Zemlje, što

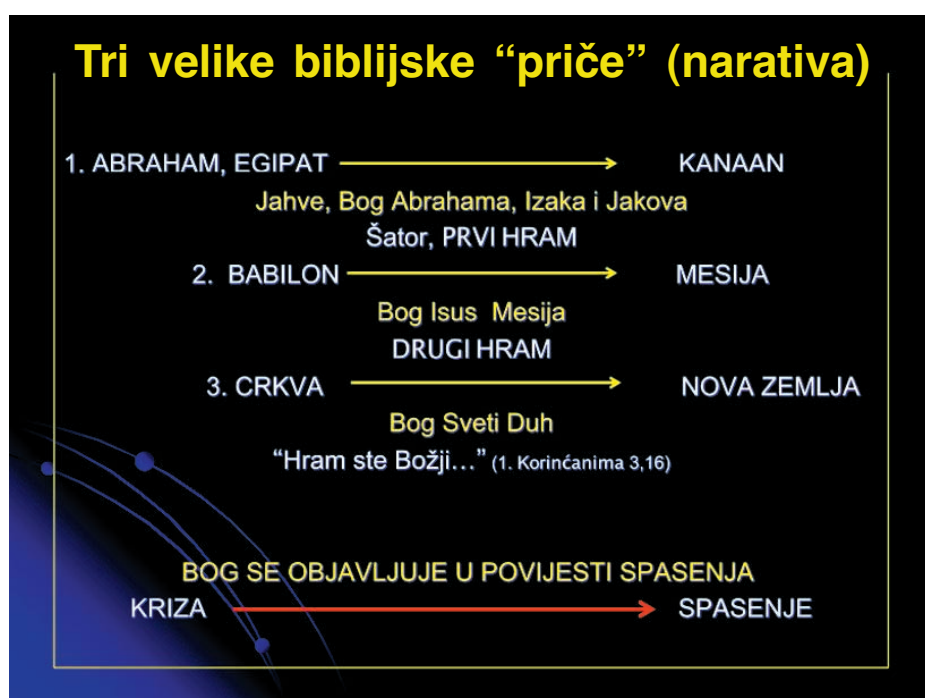
je doba Svetoga Duha koji pokreće i oživljava usnulo i umrtvljeno Božje stvorenje. Ovaj niz objava Trojednog Boga možemo sagledati i u smislu Božje simboličke i stvarne prisutnosti među ljudima – u Šatoru sastanka, Salomonovom hramu, drugom Hramu i u čovjeku kao "hramu". Prva priča odgovara na pitanje: Kakav je Bog?; druga pita: Kada će se Bog vratiti u hram?; a treća prikazuje kako u pripremi za Kristov drugi dolazak ostvarivati predokus nebeskog Kraljevstva na Zemlji. U svakoj od ovih velikih biblijskih izvještaja *Bog se objavljuje* na jedinstven način – ustrajnim djelovanjem na spasenju svega što je ugroženo grijehom. To je prirodni kontekst biblijskog nauka o Trojednom Bogu.

Prva nas priča upoznaje s bogatim i širokim značenjem židovskog monoteizma

Staroga zavjeta, dok nam druga prikazuje kako je teško živjeti bez Božje prisutnosti, ali samo do dolaska Mesije. U trećoj priči isti Bog, objavljen kao Sveti Duh, ili Bog koji oživljava i udahnuje novu stvarnost nebeskog Kraljevstva, djeluje do samoga kraja naše povijesti. Dakle, čemu nas poučava prva priča?

Od Abrahama preko Egipta do Kanaana

Povod za prvu priču, u kojoj susrećemo Jahvu, Boga Abrahama, Izaka i Jakova, jest potreba ljudskog roda za božanskim spasenjem od buntovnosti i naivne samodovoljnosti. Čovjek se priklonio Luciferu i jedino mu novi Gospodar može podariti oprost, obnovu i slobodu. Bog je taj jedini novi Gospodar koji ne čeka da Njegovo odlutalo stvorenje popravi narušene odnose, već sâm poduzima prve korake koji vode k pomirenju. Bog sklapa ugovore ili saveze s čovjekom kako bi Njegovo nastojanje bilo što vjerodostojnije i ohrabrilu izgubljene na povratak – baš kao u Isusovoj usporedbi o izgubljenom sinu (Luka 15,11-24). Ivan Blažen piše: "Božja se vječna namjera za čovjekovo spasenje ostvaruje preko Njegovih saveza učinjenih u protoku vremena. Premda Biblija o savezu govori u množini (Rimljanima 9,4; Galaćanima 4,24; Efežanima 2,12), u Svetom pismu postoji samo jedan osnovni savez spasenja. On je po svojem karakteru obećanje – Bog daje blagoslove i spasenje bez zasluga ljudskih bića, a od ljudi očekuje vjeru i poslušnost. Srž je ovog saveza Božja nepokolebljiva ljubav o kojoj je riječ u cijelom Svetom pismu i koja je ponekad izjednačena sa savezom (Ponovljeni zakon 7,9; 1. o Kraljevima 8,23; Nehemija 9,32; Daniel 9,4). Oblik množine, savezi, znači da je Bog svoje spasiljske nakane objavio

ponavljanjem svojeg saveza na različite načine kako bi zadovoljio potrebe svojeg naroda u različitim vremenima i situacijama. Svaki oblik saveza ima određenu ulogu u Njegovoj jedinstvenoj nakani spasenja.”¹

“Savez s Adamom odnosi se na Božje obećanje u Postanku 3,15, nazvanom protoevanđelje (prva najava Evanđelja), prema kojem će, u svojem krajnjem značenju, Krist sjeme nadvladati Zloga (Rimljanima 16,20). Savez s Noom je obećanje milosti i života. Bog se zakleo da će sačuvati stvoreni život na Zemlji (Postanak 6,18-20; 9,9-11).”²

“Savez milosti s Abrahamom (Postanak 12,1-3; 15,1-5; 17,1-14) temelj je cjelokupnog tijeka povijesti spasenja (Galaćanima 3,6-9.15-18). Bog će preko Abrahamova sjemena, a to se odnosilo ne samo na njegove bezbrojne potomke, nego posebno na Jednoga, na Krista (redak 16), blagosloviti svijet. Svi koji budu dio Abrahamova sjemena, ustanovit će da je Jahve njihov Bog, a oni Njegov narod. Obrezanje će biti znak (Postanak 17,11) već postojećeg pravog odnosa s Bogom, uspostavljenog vjerom (Postanak 15,6; Rimljanima 4,9-12).”³

Abraham i njegovi potomci – izraelski narod, kao i Mesija Isus, biti će glavni nositelji ove božanske zavjetne inicijative. Iz toga je razloga Bog pozvao Abrahama: “Idi iz zemlje svoje, iz zavičaja i doma očinskog, u krajeve koje ću ti pokazati. Velik ću narod od tebe učiniti, blagoslovit ću te, ime ću ti uzveličati, i sam ćeš biti blagoslov.” (Postanak 12,1.2) Životni putovi Abrahama, njegovog sina Izaka i unuka Jakova nisu – zato što ih je Bog pozvao – bili posuti cvijećem; već naprotiv: suočavali su se sa svojim osobnim problemima i izazovima svojega naroda i vremena. Iako ga je Bog pozvao na posebnu misiju, Abraham se odlučio lagati u vezi sa svojom ženom Sarom da bi se zaštitio (Postanak 12,13; 20,2), a zaboravio je da Bog bdije nad njim. Isti je problem imao njegov sin Izak (Postanak 26,6), a unuk Jakov je prevario svojega oca i brata da bi se dokopao prvenaćkog nasljedstva (Postanak 27). Međutim, svi su ti ljudi, zahvaljujući Božjoj dobroti i strpljivosti, postali pobjednici nad svojim grešnim sklonostima. Abraham je nazvan Božjim prijateljem (Jakov 2,23) i ocem vjere, a Bog je dao Jakovu novo ime⁴, Izrael – što znači “on će biti knez Božji”. Duhovno zavjetno iskustvo ovih triju ljudi postalo je toliko značajno da se kod gorućeg grma Bog predstavlja Mojsiju kao Jahve, Bog Abrahama, Izaka i Jakova (Izlazak 3). Ono što je Bog učinio za Abrahama, Izaka i Jakova, sada čini za Izraelski narod – spašava ga iz egipatskog ropstva i nastanjuje u Kanaanu, zemlji “kojom teče med i mlijeko” (Izlazak 3,8). Ova priča nije bajka, nego sveta povijest

koja svjedoči o jednom i jedinstvenom Bogu koji spašava. Ivan Blažen nastavlja:

“Prema Starome zavjetu, spasenje se zbiva u povijesti; ono nije mit ni obred, kako je to slučaj u starim religijama na Bliskom istoku. Božje spašavanje Izraela iz Egipta vrhunski je demonstracija Njegovog spasiteljskog djelovanja i slika Njegovog spasenja u budućnosti. Tvrdnja u Izaiji 43,11 da postoji *samo jedan Bog i Spasitelj* primijenjena je u Hošei 13,4 na izlazak iz Egipta. Božja skrb za Izraela očitovala se u spašavanju iz egipatskog ropstva, izbjavljenju kod Crvenog mora, skrbi u pustinji i uvođenju u Kanaan (Ponovljeni zakon 6,21-23; 11,3-5; 26,8.9). Izlazak iz Egipta, ostvaren Božjom snagom (Ponovljeni zakon 7,19), bio je središte vjere Izraela. Ovu su spasiteljsku povijest Izraelci ponavljali u izjavama vjere (Ponovljeni zakon 6,20-24; 26,5-9; Jošua 24,2-13), ponavljali u preambuli Zakona (Izlazak 20,2; Ponovljeni zakon 5,6), povezivali s glavnim blagdanima (Ponovljeni zakon 16,1-3.9-12; Levitski zakonik 23,39-43), proslavljali u psalmima hvale (Psalam 66,2-8; 78,11-16; 105; 106; 135,8.9; 136,10-16) i rabili kao ključ tumačenja za razumijevanje posebnih obreda u životu Izraela (Izlazak 13,3-16; posebno redci 8 i 14).”⁵

Bog stanuje sa svojim narodom

U središtu pobožnosti izraelskog naroda nakon izlaska iz Egipta je Šator sastanka u pustinji i Salomonov hram ili prvi Hram. Bog je bio prisutan na simboličan i praktičan način. “A onda oblak prekri Šator sastanka i slava Jahvina ispuni Prebivalište.” (Izlazak 40,34-38) Oblak je danju štiti izraelski narod od vrućine, a tijekom noći je svijetlio. U središnjem dijelu svetišta u Svetinji nad svetinjama iznad zavjetnog kovčega uzdizala se *šekina* – sjajni oblačić.

Ista je simbolika prisutna u Salomonovom hramu. “Kad Salomon dovrši

molitvu, spusti se oganj s neba i spali paljenicu i klanice i slava Jahvina ispuni Dom.” (2. Ljetopisa 7,1) “A kad su svećenici izašli iz svetišta, oblak ispuni dom Jahvin, i svećenici ne mogoše od oblaka nastaviti službe: slava Jahvina ispuni dom Božji!” (1. o Kraljevima 8,10-13)

Božja prisutnost se nije očitovala samo u nadnaravnim zbivanjima u i oko središta bogoštovlja, već daleko učestalije u materijalnim i duhovnim blagoslovima koji su ispunjavali Izraelovu svakodnevicu i koji su se stapali s religijskim sadržajima. Pasha, središnje vjersko okupljanje, podsjećalo je na izlazak iz Egipta; mana, nebeska hrana koju su Izraelci jeli u pustinji, čuvala se u kovčegu zavjeta ispod šekine, zajedno s pločama Zakona i Aronovom palicom; Zakon na Sinaju je određivao vjerski i civilni život; a u kanaanskoj zemlji gotovo da je doslovno teкао med i mlijeko – dakako, u vrijeme kad su se Izraelci htjeli družiti s Bogom koji je među njima prebivao. Na ovom stvarnom i za sva vremena poučnom događanju temelji se židovsko vjerovanje i doživljaj jednoga i jedincatoga Boga.

Židovski monoteizam Staroga zavjeta

Najprirodnije je početi opisivati židovski monoteizam ulomkom iz Ponovljenog zakona: “Čuj, Izraele! Jahve je Bog naš, Jahve je jedan! Zato ljubi Jahvu, Boga svoga, svim srcem svojim, svom dušom svojom i svom snagom svojom!” (Ponovljeni zakon 6,4.5) Ova ispovijed vjere (takozvana *šema*) bila je uzvikom radosti života i vapaj pri stradanju mnogih Židova u njihovoj dugoj i izazovnoj povijesti. To nije bila naučena *mantra* na usnama, već duboko iskustvo odanosti i predanosti jednome i jedinome Bogu koji svojim blagoslovom obuhvaća cijeli čovjekov život. Spomenimo tri osnovna vida židovskog monoteizma:⁶

1. *Kreacionistički monoteizam*. Bog nije samo jedan, On je *jedini* koji stvara i održava sve što postoji (Postanak 1). Na ovoj temeljnoj istini počiva cjelokupna Božja aktivnost prema čovjeku i svojoj stvarnosti te Njegova vlast. Osim što je sve stvorio, On održava i "sve nosi snagom riječi svoje" (Hebrejima 1,1-3) uspostavljanjem narušenog sklada ili spasenja od učinaka zla. Po tome što je jedini Stvoritelj, Bog je i Održavatelj, Spasitelj, jedini dostojni Vladar. Takav monoteizam isključuje: a) vjerovanje da postoje drugi bogovi (*henoteizam*); b) tvrdnju da je Bog sve i u svemu, što Ga izjednačava sa stvorenim i drži odgovornim i za postojanje zla (*panteizam*); c) epikurejsko vjerovanje u kršćanstvu kako je Bog udaljen od svojega stvorenja (*deizam*); d) uzvisivanje tajne spoznaje koja je dostupna samo odabranima po kojoj je materijalni svijet stvorilo nadnaravno biće, a ne Bog (*gnosticizam*); i e) vjerovanje da svemir nastanjuju mnogi bogovi (*poganstvo*). Zapazimo da se Sveto pismo ne bavi numeričkim opisivanjem Boga, već ističe jedinstvenost i nezamjenjivost u Njegovom djelovanju. Budući da je područje Njegovog djelovanja široko i da su aktivnosti raznovrsne, višeznačnost (*pluralnost*) jednoga Boga nije strana monoteizmu. Svaki opis Boga otkriva Njegovo najpotrebnije i najprimjerenije djelovanje u uspostavljanju narušenog sklada – spasenja.

2. *Providnosni monoteizam (eshatološki)*. Poštujući čovjekov izbor i slobodnu volju *samo* je Bog konstruktivno i neposredno uključen u tokove povijesti. "On mijenja doba i vremena, ruši i postavlja kraljeve, daje mudrost mudrima a znanje pronicavima." (Daniel 2,21) "Blago narodu kojemu je Jahve Bog, narodu koji on odabra sebi za baštinu! ... Gospodin motri s nebesa i gleda sve sinove čovječje. ... Oko je Jahvino nad onima koji ga se boje, nad onima koji se uzdaju u milost njegovu." (Psalam 33,12.13.18) "On će biti sudac narodima, mnogim će suditi plemenima, koji će mačeve prekovati u plugove, a koplja u srpove. Neće više narod dizati mača protiv naroda nit se više učiti ratovanju." (Izaija 2,4) U monoteizmu Staroga zavjeta *jedini* Bog u svojoj providnosti sigurno vodi tokove naše povijesti sigurnom i poželjnom kraju.

3. *Monoteizam saveza*. Usprkos čovjekovom priklanjanju Božjem neprijatelju Bog sklapanjem saveza poduzima inicijativu u ponovnom pridobivanju čovjeka za sebe. (Postanak 3,15) Adalbert Rebić iznosi bit saveza: "Savez je središnji pojam čitavoga Svetoga pisma, kako Staroga tako i Novoga zavjeta. *Berit* [hebrejski izraz za 'savez'] Boga s ljudima tema je koja objedinjuje i osmišljuje svu Bibliju. I nijedan događaj svete povijesti ne poručuje u tolikoj mjeri

kako je Bog Biblije osobni Bog, pun dobrote i silaženja k ljudima, kao upravo Savez Božji s ljudima. On sažimlje srž, bit religije staroga i novoga Saveza, tako da je prema Daniel 11,28.30 'sveti savez' istoznačan s religijom Izraela."⁷ Bog je *jedan i jedinstven*, jer nezahvalnom i buntovnom čovjeku nije samo ponudio ruku pomirenja, nego i svojega Sina, Sebe, na Golgoti. Ellen G. White objašnjava: "Otac nas voli, ali ne zbog velike Žrtve pomirnice, već se On za Žrtvu pomirnicu i pobrinuo zato što nas voli. Krist je bio posrednik po kojemu se Božja beskonačna ljubav izlila na grešni svijet. 'Bog bijaše Onaj koji je u Kristu pomirio svijet sa sobom...' Bog je trpio sa svojim Sinom. Smrtna borba u Getsemaniju i smrt na Golgoti bili su cijena koju je srce Beskrajne Ljubavi platilo za naš otkup."⁸

Kao izvor blagoslova u ovome Savezu postoji i *horizontalna* dimenzija – čovjekov odgovor na Božju dobrotu. Nakon poznatog iskaza vjere (*šeme*) slijedi podsjetnik na poslušnost Božjim naredbama i na obećanje blagoslova izraelskom narodu kojega je Bog pozvao da bude pronositeljem i svjedokom jedinstvene Božje zauzetosti za čovjeka. "A kad te Jahve, Bog tvoj, dovede u zemlju za koju se zakleo tvojim ocima, Abrahamu, Izaku i Jakovu, da će je tebi dati – u velike i lijepe gradove kojih nisi zidaio; ... pazi da ne zaboraviš Jahvu koji te izveo iz zemlje egipatske, iz kuće ropstva." (Ponovljeni zakon 6,10.12) Sluge i sluškinje neka ravnopravno sudjeluju na gozbi bogoštovlja (Ponovljeni zakon 12,18); "prema siromasima valja biti podašne ruke" (Ponovljeni zakon 15,7); a vladari ne smiju imati veliki apetit i težiti nepotrebnim stvarima (Ponovljeni zakon 17,14-20). Ovako se objavljuje Bog Abrahama, Izaka i Jakova koji je iz egipatskog ropstva izveo svoj narod.

U skladu sa židovskom misli u Starom zavjetu, Bog djeluje na različite načine: Božji Duh lebdi nad vodom; Božja riječ stvara novi život; Božji zakon vodi Njegov narod; Bog prebiva među svojim narodom u oblaku, stupu od ognja i šekini; Božja mudrost pokazuje što znači biti istinski čovjek koji odsjaja Božji lik. Spomenimo još *množinu* u izrazu "načinimo" iz Postanka 1, 26 i *jedninu* u retku 27 – "stvari Bog čovjeka". Nakon pominjive analize ovog teksta i njegovog konteksta, Gerhard F. Hasel zaključuje: "Prijelaz s množine u izrazu 'načinimo' u retku 26 na jedninu u izrazu 'stvari Bog' u retku 27 odražava sklad, jer pluralnost 'Osoba' unutar božanskoga Bića stavlja ih sve unutar božanskoga statusa i zadržava naglasak na stvaranju kroz jednog Boga."⁹ Judaizam se nikad ne bavi numeričkom analizom Boga, već prepoznaje višestranost božanskog djelovanja bez kompromitiranja monoteizma. Simultano se govori o Božjem

suverenitetu i Njegovoj intimnoj prisutnosti – i te dvije istine se ne razdvajaju. Stručni teološki izrazi "transcendentan" i "imanentan" u judaizmu ne pomažu mnogo.¹⁰

Na kraju ove iznimne priče u kojoj se Bog objavljuje kao Spasitelj pojedinaca i naroda, slijedi slavljenje i veličanje Boga. Jedan od najljepših primjera radovanja Bogu dogodio se nakon izlaska iz Egipta i čudesnog prijelaza preko Crvenog mora. "Tada Mojsije s Izraelcima zapjeva ovu pjesmu Jahvi u slavu: 'U čast Jahvi zapjevat ću, jer se slavom proslavio! Konja s konjanikom u more je survao. Moja je snaga, moja pjesma – Jahve jer je mojim postao izbaviteljem. On je Bog moj, njega ja ću slaviti, on je Bog oca moga, njega ću veličati.'" (Izlazak 15,1.2)

Bog Abrahama, Izaka i Jakova doživljava se na osoban način, u stvarnom životu. U prvoj priči nitko i ne pomišlja raspravljati o Božjoj naravi, "analizirati", "secirati", "skenirati" Boga i utvrđivati njegov DNK. Umjesto toga se zahvaljuje, pjeva i poštuje Božje sveto tlo kod gorućeg grma. Židovi pišu i pjevaju psalme svojem Bogu, dok stari Grci analitički raspravljaju o svojim bogovima. Ne prisposobljujmo Boga sebi niti Ga rastavljajmo na "sastavne dijelove". Radije zapjevajmo zahvalnost *Te Deum* štijući Boga:

*Tebe, Bože, hvalimo!
Divna su sva Tvoja djela,
Moć je Tvoja čudesna,
Divi Ti se Zemlja cijela!
Sjajne zvijezde kliču Ti:
Vladaj, Bože svemoćni!*

U sljedećem članku čitajte o Bogu Isusu Kristu u drugoj velikoj biblijskoj "priči" – od Babilona do Mesije.

Dr. sc. Dragutin Matak
Adventistički teološki fakultet

¹ Ivan T. Blažen: "Spasenje", *Biblijski pogledi*, 9 (1-2), (2001.), 85.

² Isto, 86.

³ Isto.

⁴ "Više se nećeš zvati Jakov, nego Izrael, jer si se hrabro borio i s Bogom i s ljudima i nadvladao si." (Postanak 32,29)

⁵ Ivan T. Blažen: "Spasenje", 83.

⁶ Vidi, N. T. Wright. *The New Testament and the People of God*, London: SPCK, 1995., 248-252.

⁷ Adalbert Rebić, "Starozavjetni pojam Saveza s posebnim osvrtom na Ponovljeni zakon", *Bogoslovska smotra*, sv. 80, br. 1, travanj 2010., 42.

⁸ Ellen G. White, *Put Kristu*, Zagreb: Adventus, 2005., 10.

⁹ Gaerhard F. Hasel, "The Meaning of 'Let us' in Gn 1:26", *Andrews University Seminary Studies*, sv. 13, br. 1, Spring 1975., 66.

¹⁰ N. T. "Wright, Jesus and the Identity of God", *Ex Auditu*, 1998., 14, 42-56.